

לז"נ האישה החשובה מרת מינדל בת ר' משולם זאב הארטשטיין ע"ה

מעשה שהיה

מעשה אבותיהם בדיהם (ב) תקציר משבוע שעבר: בניו של אפרים כרמל פרסמו שהם רוצים לפרוע את החובות שהשאיר אביהם. אך לאחר שהגיעו בעלי החובות לתבוע, התברר שאין די בכספי הירושה בכדי לפרוע לכולם.

ראינו בשבוע שעבר, כי היורשים חייבים לפרוע את חובות אביהם ממה שירשו ממנו. ולפי המציאות היום כל נכסי הירושה - כולל הקרקעות - נחשבים 'מטלטלים' שאין בהם דין קדימה. לפי זה יש לחלק את הנכסים בין כל בעלי החוב, לפי האופן שנתבאר שם, ואין חילוק בין בעל חוב מוקדם למואחר.

***

והנה כאמור בעלי החובות הם כדלהלן: א. חוב לר' עובדיה בן דוד, על סך \$30,000, משנת תש"ט, עם פסק מבית דין, וכתב סירוב כנגד אפרים כרמל (ויש לברר אולי זה נקרא שר' עובדיה התיימש מהחוב). ב. שטר חוב בכתב ידו של אפרים כרמל לר' חיים יונגר, על סך \$20,000, משנת תשס"ב. ג. גניבת אופניים חשמליים מביתו של ר' שלום אייזנטל, בשנת תשס"ג (יש עדים על הגניבה. השווי של האופניים הוא \$2000). ד. חוב של \$2000, על מקרר חדש שקנה אפרים כרמל בחנותו של ר' זושא פטרובר, ולא שילם (ר' זושא הציג אישור מהבנק, שהבקשה לתשלום נדחתה). ה. עוד כמה אנשים שטענו שאפרים כרמל חייב להם סכומים שונים (בסך הכל, \$15,000), אך אין להם ראיה על החובות, והם גם אינם זוכרים את תאריך החיוב.

לכאורה, יש לחלק את הנכסים רק בין בעלי החוב שהביאו ראיה שאכן אפרים כרמל היה חייב להם, אך אותם אנשים שתבעו חובות ולא הביאו להם ראיה, לא יטלו כלום. אמנם נראה שבמקרה הזה מן הדין את היורשים חייבים לפרוע לאף אחד מבעלי החובות, ואם הם רוצים לפרוע, מן הראוי שיחלקו את הנכסים בין כל בעלי החוב, אף אלו שלא הביאו ראיה (אם הבנים מאמינים להם), וכפי שיבואר.

ראשית, הדין הוא שאין גובים מנכסי היורשים אם יתכן שהמוריש כבר פרע את החוב, ואף שהיורשים אינם יודעים אם פרע, ב"ד טוענים כך

פסקי דינים

דיני עדות - י"ב

פסולי עדות מחמת עבירה

פסול רשע והאיסור לקבל עדותו

התורה פסלה את הרשע לעדות שנאמר 'אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס' (שמות כ"ג א'), ובי"ד שמקבל עדותו עובר על הלאו^[1].

בפסולי עדות יש לחלק בין רשע מחמת עבירה לרשע מחמת חמס. יש שכתבו שכל רשע חשוד לשקר^[2], ויש שכתב שרק רשע דחמס חשוד שישקר משום חימוד ממון^[3] אבל שאר רשע אינו חשוד לשקר והחשוד לדבר אחד אינו חשוד לדבר אחר מ"מ פסול מגזרת הכתוב^[4].

גדר רשע

העובר עבירה שיש בה מלקות (אע"פ שאין בו חימוד ממון ואף לא התרו עליו^[5]), נקרא רשע שנאמר 'היה אם בן הכות רשע' (דברים כ"ה ב'), והנשבע לשקר או מקלל השם פסול מהתורה אע"פ שאין בו מעשה^[6] וכ"ש עבירה שחייב כרת (שבכלל חייב מלקות), או מיתת בי"ד שנאמר 'אשר הוא רשע למוות' (במדבר ל"ה א'). בכל אלה פסול מהתורה הן אם עבר במזיד להכעיס והן לתיאבון^[6].

כתב הרמ"א^[7] שהעובר על לאו שאין בו מלקות פסול מדרבנן^[8] (וכתבו רוב פוסקים הואיל והאיסור דאורייתא אין צריך הכרזה^[11]). כתבו האחרונים שכל זה בלאו שאינו לוקה מפני קלות העבירה כגון לאו שאין בו מעשה אבל לאו שאינו לוקה מפני חומר העבירה, כגון לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד או לאו הניתק לעשה נפסל מהתורה^[12], ויש שכתבו שאף בלאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד לא נפסל^[13].

חמס

כתוב 'כי יקום עד חמס באיש' (דברים י"ט ט"ז), לפסול

גזלן וגנב שמשלם ואינו לוקה^[14], וכן המלוה ברבית דאורייתא שאינו לוקה מפני שניתן להישבון, פסול מהתורה שעבר על לאו דחמס^[15], ויש שכתב שהעובר על לאו של חמס שאין בו מעשה פסול מהתורה^[16]. יש שכתב שאם הכה את חברו בהכאה שווה פרוטה כעובר על לאו שיש עליו מלקות הואיל שאם הכה מכה בפחות משהו פרוטה לוקה^[17], ויש שכתב שהחובל ומזיק חברו שעבר איסור דאורייתא נקרא רשע דחמס ולכן פסול מהתורה אפילו אם הזיקו בשווה פרוטה ודעתו לשלם^[18].

המזיק חברו כשדעתו לשלם האם נפסל לעדות

עבר עבירה דרבנן פסול מדרבנן^[19] (לאחר הכרזה^[20]), ויש שכתבו שנפסל רק אם עבר משום חימוד ממון כגון המשחק בקוביא^[21] שאז חוששים כמו שעבר על עבירה משום ממון אף יעיד שקר משום הנאה זו^[22]. יש שכתב שרק נפסל על איסור דרבנן שמכין אותו מכת מרדות^[23], וכן אם עבר בשב ואל תעשה^[24].

איסור דרבנן

עבר על דבר שחז"ל קראו 'רשע ערום'^[25], לא נפסל שלא קראו רשע בסתם^[26], אבל המרים ידו על חברו שנקרא רשע וסמכו חז"ל על הגאמר 'למה תכה רעך', עבר על דאורייתא שאין בו מלקות, ומדרבנן פסול לעדות ולשבועה^[27]. יש שמצד שהתופס ע"פ עדותו של עד שפסול מדרבנן מועילה התפיסה^[28].

סבור שלא עבר איסור

עבר על איסור, אפילו דאורייתא, כשסבור שאין בזה איסור, לא נפסל בכך^[29]. יש שכתב שזה רק אם לאחר הביורר אומר שסבר כך^[30], אבל הרבה כתבו שאפילו בלי ביורר הדין כך^[31].

[1] רמב"ם סה"מ ל"ת רפ"ו, וראה לח"מ בבבאור הרמב"ם הל' עדות פרק י' הל' א', חינוך מצוה ע"ה. [2] אורים סי' כ"ח ס"ק ג', נתה"מ שם חידושים ס"ק ב', ובבבאורם סי' מ"ו ס"ק י"ז שמשגיג על הקצוה"ח ח' דלהלן. [3] קצוה"ח סי' מ"ו ס"ק י"ז (ומשובב) ע"פ הנמו"י סנהדרין (דף ה' מדפי הרי"ף) ובבבאור סעיף ל"ד, מנחת חינוך מצוה ל"ז אות ו' ומצוה ע"ה אות ז'. [4] מנחת חינוך שם. [5] מנחת חינוך שם. [6] פתחי תשובה סי' ל"ד ס"ק ה' מברכי יוסף אות ט' משי"ת הרי"ף (סי' י') וראה להלן 10. ובס"ק א' כתב הדין בפוסקים בידוע שלא נודע שהוא פסול להעיד האם לו מותר להעיד, והתבאר בגליון תל"ו. [7] סי' ל"ד סעיף ב', ובסמ"ע ס"ק ג' כתב ע"פ ב"ו וב"ח שחייב כריתות בכלל חייב מלקות, ועיין פמ"ג בפתחיה שושנת עמקים שצ"ע אם המומר לערלות שחייב כרת בשוא"ת פסול מהתורה ע"פ מכות י"ג ב' שלמדים חייב כריתות וחייב מלקות מגזירה שוה, ואין ג"ש למחצה, ואכן הישועות ישראל ס"ק כ"ד כתב שפסול מהתורה. [8] סנהדרין כ"ז א' כאביי דלא בעינן רשע דחמס, וכתב בפתחי תשובה ס"ק ד' משובת יעקב חלק ג' סי' קמ"ז שההורג בשוגג אע"פ שלא עשה תשובה כשר לעדות. [9] סי' ל"ד סעיף א'. [10] רבינו ירוחם נתיב ב' חלק ד' ובב"י מחו"ב כתב שכן נראה מדברי הרמב"ם הל' עדות פרק י' הל' ג' (וראה גר"א ס"ק ב') אכן בפתחי תשובה ס"ק ה' הביא מברכי יוסף אות ט' ומכנה"ג הגב"י כ"ו שיש מפרשים הרמב"ם שהעובר על לאו שאין בו מעשה נפסל מהתורה, אבל למסקנא כתב שלא נפסל (אא"כ מחמת חמס), וע"ע בברכי יוסף אות ח' שדן בדברי התוס' ב"מ ע"ב ע"א ד"ה שטר, וע"ע דרכי משה הארוך ו'. [11] ראה פתחי תשובה ס"ק ו' מברכי יוסף אות כ"ו והגהות אמרי ברוך לטעיף ב' וחידישי רע"א לטעיף כ"ג, ועיין בשו"ת בית שלמה אהע"ז סי' פ' (ליד הערה בהמ"ח אות ד') שהאריך דאף בזה צריך הכרזה. [12] תומים ס"ק א' שאף נל"ע שאינו לוקה בביטלו ולא ביטלו הוא מחומר האיסור, ונתה"מ ס"ק א' (וע"ע בהתראת ספק) ופתחי תשובה ס"ק ה', וע"ע קצוה"ח סי' נ"ב ס"ק א'. [13] פמ"ג א"ח פתחה כוללת חלק המשך הערות בעמוד ב'

מעשה שהיה

קו ההלכה

ביטול חיובי שומר (א)

שאלה: ידיד שלי שמע שאני מתכוון לטוס לארץ ישראל בקרוב, ולכן ביקש ממני להעביר חבילה ממנו לקרובי משפחתי.

לאחר שלקחתי את החבילה, החל ליבי נוקפי על האחריות שלקחתי על עצמי, ולכן התקשרתי אליו ואמרתי שאיני מקבל עלי אחריות על החבילה שלו, והוא הסכים לכך.

האם אכן מעתה אינני חייב באחריות החבילה?

תשובה: המקבל מחבירו פקדון להוליכו עמו, אם הוא עושה זאת בחינם, הוא 'שומר חנינם', שאינו חייב באחריות אלא אם פשע בפקדון. אך אם הוא מקבל שטר על כך, הוא 'שומר שכר', והוא חייב אף אם החבילה תיגנב או תאבד, אך גם הוא פטור על נזק שיארע באונס (ס' קפה סעי' א, ועי' פתחי תשובה ס' שו ס"ק א). ואם התנה השומר בשעת קבלת השמירה שיהא פטור אף מפשיעה - הכל לפי תנאו (ס' רצא סעי' כז, וס' שה סעי' ד).

והנה, במקרה שלנו לא התנית דבר בעת קבלת הפקדון, ורק לאחר מכן הודעת למפקיד שאינך מקבל אחריות. ולכן יש לדון כאן בכמה שאלות: א' האם אתה יכול לחזור בך מקבלת השמירה. ב' אם אינך יכול לחזור בך, האם מועיל מה שהמפקיד הסכים שמכאן ואילך לא יהיה עליך חיוב אחריות. ג' לשון 'איני מקבל עלי אחריות', מאיזה אחריות הוא פטור. ד' וכמו כן יש לברר מהי מידת האחריות של מי שמקבל חבילה להעבירה באווירון.

בנוגע לשאלה הראשונה, מבואר בשו"ע (ס' רצא סעי' א) שהמפקיד אצל חברו לזמן מסוים, הנפקד אינו יכול לחזור בו ולהחזיר את הפקדון בתוך הזמן, משום שכבר קיבל על עצמו את האחריות עד אותו הזמן (סמ"ע שם סק"ד).

והנה הקשו הראשונים על דין זה, ממה דקימא לן (ב"מ י. וס' שלג סעי' ב) שפועל יכול לחזור בו בחצי היום, ומדוע כאן השומר לא יוכל לחזור בו ממה שהתחייב לשמור (רשב"א קידושין יג).

יש שתירצו, שיש חילוק בין שומר חנינם לשומר שכר, ששומר שכר מחוייב לשבת ולשמור על הפיקדון (ראה ס' שג סעי' ב), ובזה הוא דומה לפועל, ואכן יכול לחזור בו בתוך הזמן שקבעו לשמירה. אך שומר חנינם אינו מחוייב לשמור, וכל חיובו הוא רק אחריות וחייב תשלומין אם יפשע בפקדון, ולכן הוא אינו דומה לפועל, ואינו יכול לחזור בו באמצע הזמן (מתח"א שומרים ס' לח, הובא בנתיב"מ ס' רצא סק"ד. וראה ערך ש"י ס' שה סעי' ד, וערוך השולחן ס' רצא סעי' יט).

אך יש שחילקו, שבכל שומר יש גם את חיוב השמירה, וגם את חיוב האחריות אם יאבד הפקדון, והגם שהשומר יכול לחזור בו מחיוב השמירה, כפועל, מכל מקום נשאר עליו חיוב האחריות, ולכן גם שומר שכר לא יוכל לחזור בו (קצוה"ח ס' עד סק"א וס' רצא סק"ב).

ולמעשה, ענין זה הוא ספיקא דדינא, הן בשומר חנינם והן בשומר שכר (חזון איש ב"ק ס' כג סק"ז).

כל האמור הוא באופן שהשומר חוזר בו בעל כרחו של המפקיד, ונתבאר שהוא ספיקא דדינא. אך באופן שהמפקיד מסכים למה שאמר השומר, זו היא **השאלה השניה** שהוזכרה לעיל, אם מועילה הסכמתם בפה לפטור את השומר.

והנה, דעת הרמ"א (ס' שדמ סעי' א, עפ"י הש"ך ס' שה סק"ג והט"ז) ששומר אינו יכול להיפטר מחיובו בדיבור בלבד, והוא עדיין חייב באחריות עד שיחזיר את הפקדון, או שיקנה אותו בחזרה למפקיד. אמנם יש חולקים, וסוברים שבדיבור בעלמא נפטר השומר מחיוב האחריות (קצוה"ח ס' שדמ סק"א), ויש מחלקים בין שומר חנינם ושומר שכר לבין שואל שחיוב האחריות של שואל אינו מחמת חיוב שמירה, שהרי הוא חייב אף על אונסין שאי אפשר להישמר מפניהם, וחייבו הוא משום שקנה את החפץ לאחריותו, ולכן אינו יכול להיפטר חיוב זה אלא בקנין (נתה"מ שם סק"א, עיי"ש עוד, ועי' דברי חיים שומרים ס' כג).

לגבי השאלות הבאות - נמשיך בע"ה בשבוע הבא.

עבורם (ב"ב קנד: ח"מ ס' קח סעי' א). זאת ועוד, גם כשיש ביד בעל החוב שטר, שהמוריש לא היה נאמן כנגדו לטעון שפרע, מכל מקום בכדי לגבות מנכסי הירושה צריך הלה להישבע שבועה חמורה, ורק אז יגבה את חובו (כתובות פז. ס' קח סעי' ג). אמנם בזמנינו בתי דינים אינם מושביעים, אלא עושים פשרה בין הצדדים (ראה ספר 'סדר הדין' פ"ד סעי' מז-מח), אך בנידון דידן היורשים אינם מבקשים להשביע את בעלי החוב, אלא הם רוצים לשלם מנכסי הירושה.

וכיון שכך, הרי רוב החובות המוזכרים לעיל, מן הדין אין היורשים צריכים לשלמם. דהיינו: החוב לר' חיים יונגר הוא חוב בכתב יד (כלומר, בלא חתימת עדים), ולרוב הפוסקים אפשר לטעון 'פרעת' כנגד שטר בכתב יד (ס' סט סעי' ב וש"ך ס"ק יד), וממילא ב"ד טוענים ליורשים שמא אביהם פרע כבר את החוב. וכמו כן החוב לר' זושא פטרבור על המקרר, אין ראייה שלא נפרע לאחר מכן. וגם לגבי החוב לר' שלום אייזנטל על גניבת האופניים, אנו טוענים ליורשים שמא פרע אביהם, שהרי לחלק מהפוסקים גנב וגזלן נאמנים לטעון 'פרעת' (ס' שסא סעי' ח). ועוד, שהרי הגניבה נעשתה מביתו של ר' שלום, ולדעת הרמב"ם (הל' גניבה פ"ט ה"ח ע"פ הסוגיא בסנהדרין עב: ועי' פתחי תשובה ס' שמח ס"ק ז) הגונב מביתו של חברו הרי הוא 'באמתרת', ואינו חייב באחריות על הגניבה, משום קים ליה בדרבה מיניה (אמנם הגנב עצמו היה חייב לצאת ידי שמים אף כשנפטר מכח קלב"מ, כמבואר ברש"י ב"מ צא. ד"ה רבא, ובש"ך ח"מ ס' כח סק"ב, אך לגבי היורשים - עי' בהקדמת שו"ת רע"א).

גם מה שתפס ר' זושא פטרבור את הפמוטים לצורך גביית חובו, לא הועילו לו מעשיו, כיון שכמבואר אין לו ראייה שעדיין יש כאן חוב, ויש עדים על התפיסה (ולכן אינו נאמן במיגו שהיה אומר שלא תפס. אמנם אם היה ר' זושא יכול להוכיח שאכן אפרים כרמל לא שילם לו על המקרר, יש הסוברים שהוא היה קודם לשאר הבעלי חוב לגבי גביית המקרר גופו, עי' קצוה"ח ס' צט ס"ק א, וס' קד ס"ק יד, ופתחי תשובה ס' עד סק"ג. ומכל מקום לגבי הפמוטים אינו קודם לשאר בעלי החוב. וראה עוד ס' קד סעי' ג בסמ"ע ס"ק א ויש"ך ס"ק יא מהני תפיסת מטלטלין בלא שומת ב"ד).

אמנם החוב לר' עובדיה בן דוד, מצד עצמו הוא חוב גמור, וכיון שיש לו כתב סירוב על אפרים כרמל, הרי אין ב"ד טוענים ליורשים שמא פרע אביהם (כן דעת הש"ך ס' עט ס"ק לו, שאחר כתב סירוב אינו נאמן לומר פרעת. וכן הכריעו שם האורים ס"ק ל' והנתה"מ חידושים ס"ק ל. ודלא כסמ"ע ס' עט ס"ק לה. וכתב בדמשק אליעזר ס' סט סק"ה, שהוא הדין לגבי גביה מהיורשים), ובאופן זה שיש חוב גמור אין היורשים רשאים לפרוע לבעלי חוב אחרים, אף אם הם מאמינים להם (כמבואר בס"י קו סעי' ב ובש"ך ס"ק ו).

אלא שכפי שעורר ר' עובדיה בעצמו, כנראה הוא התייאש מהחוב, ולדעת חלק מהפוסקים יאוש מועיל בחוב (עיין ס' קח סעי' א, וס' קסג סעי' ג ברמ"א, קצוה"ח ונתה"מ בס' קסג סק"א, וחזו"א ב"ק ס' י ס"ק יד. וכאן שהחוב הוא מנכסי הירושה, יש אומרים שלכ"ע מועיל בו יאוש. עיין א"ש הל' מכירה פ"ו ה"ב), ונמצא שמספק גם הוא לא היה יכול לגבות מהיתומים מן הדין.

ולכן, כיון שאין חיוב על היתומים לשלם מן הדין לאף אחד מבעלי החוב, והם משלמים מרצונם - מן הראוי שישלמו לכל בעלי החובות בשוה (האמרי בינה דיני גביית חוב ס' יב מסיק שאין להם לשנות מדיני גביית חוב אף כשאנים חייבים מן הדין), ואינם צריכים לחשוש שמא יבואו עוד בעלי חוב, שאין אנו מתחשבים אלא במי שנמצא לפנינו (ראה קצוה"ח ס' קד סק"ב). אמנם אם היורשים קדמו ופרעו לאחר מבעלי החובות את כל הנכסים, מה שעשו עשו, ואין שאר בעלי החובות יכולים להוציא ממנו (ס' קז סעי' יא).

המשך ההערות מפסקי דינים

א' אות ג', וכ"כ בשו"ת נכנסת יחזקאל צ"ט (ובאמרי בינה הנ"ל כתב שדבריו נגד כל האחרונים). ועי' פתחי תשובה הנ"ל מבית שמואל אחרון ס' י"ח שדן בדבר שהוא עשה ול"ת שקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת ועשה ועבר על העשה [14]. ראה רמב"ם הל' עדות פרק ה' הל' ד', ובלח"מ תמה שלא נקט הפוסק 'להיות עד חמס', אבל בחידושי הר"מ ס' ל"ד אות ג' פירש שפסוק ההוא הוא המשך של 'אל תשת ידך' ואילו עד שפסול משום חמס בלבד כמו גזלן נשמע מלא יקום' וכו'. [15]. סנהדרין כ"ה, וראה ב"י סעיף ט"ז, וס' ל"ד סעיף י' וערוך השולחן סעיף ב' בסוגריים. [16]. מהרי"ט חלק ב' אה"ע ס' מ"ג בבאיור תשובת הרשב"א שהביא ב"י אות ה', ובאמרי בינה ס' ל"ב הנ"ל בן דבריו. [17]. חידושי רע"א לסעיף ד' מתשובת ב"י דיני קדושין ס' ב. [18]. אמרי ברוך לסעיף ד' ע"פ ראשונים. [19]. ר"ה כ"ב א', שם סעיף ג', וראה סמ"ע ס"ק ד'. [20]. שם סעיף כ"ג. [21]. רמ"א שם סעיף ג' ע"פ ר"ה שם סמנה רק פסולים משום חמדת ממון. [22]. סמ"ע ס"ק ה'. [23]. פתחי תשובה ס"ק ז' מפמ"ג או"ח פתיחה כוללת חלק א' אות כ"ד. [24]. שם, מברכי יוסף י"א. [25]. שם מברכי יוסף י"ב, כגון כתובות צ"ה ב', עיי"ש. [26]. שם. [27]. רמ"א סעיף ד'. [28]. חידושי רע"א סעיף ג' מרשב"א שבועות ל"א. [29]. סנהדרין כ"ו ב' ס' ל"ד סעיף ד'. [30]. פתחי תשובה ס' ט' משו"ת חוות יאיר ס' ק"ז שכן נראה לו ברור. [31]. פ"ת שם ע"פ שו"ת רע"א קמא ס' צ"ו, ועי' פתחי תשובה ס"ק י"ד משו"ת מהר"מ מ"ב האחרונים ח"מ ס' ה'.